ئایندەی پەیوەندییەکانی کورد و حکومەتی مەرکەزیی: ئایا دۆخەکە وەك خۆی لێ دێتەوە؟. ...بەهرۆز جەعفەر

پرسیاری سەرەکی ئەوەیە، ئەم دۆخە بۆ وای لێهات؟. لەڕاستیدا هەڵەی کوشندە لە ئەنجامدانی ڕیفراندۆمەوە دەست پێ ناکات، لە کۆتایی ساڵی (2013) ەوە دەست پێ ئەکات، کە دروستکەرانی بڕیاری ئابوربی و سیاسیی دروشمی ئابوریی سەربەخۆیان بەرزکردەوە.

یەکەم: ئابوریی سەربەخۆ

وەزارەتی سامانە سروشتییەکان لەساڵی (2012) ەوە، مژدەی ئەوەیدا کە لە (2015) دا هێڵی ووزەی کوردستان لەتوانایدایە (1) یەك ملیۆن بەرمیل نەوت هەناردە بكات، بەوەشەوە داوایان ئەکرد پشکی (17%) ی بودجە لە بەغدا بەدەست بهێنن!. پەلەکردن لەئابوریی سەربەخۆ لەبەرئەوە بو، ئەگەر بودجە لەبەغداوە بێت، بابەتێکی شەفافەو، دیارە هەرێم چەندی دەست ئەکەوێت، بەرپرسانی هەرێم بریاریاندا سەربەخۆ نەوت بفرۆشن، حکومەتی عێراقیش بودجەکەی بڕی، بڕینی بودجەکە لەکاتێکدا بو، داعش هات و، نرخی نەوت یش دابەزی، هەناردەکردنەو سیاسەتی ووزەی هەرێم نیواو نیو کورتی هێنا.
کورتهێنانی سیاسەتی ووزەی هەرێم، بەجۆرێك بو، کە نەك لە (2015) بەڵکو لە کۆتاییەکانی (2017) شدا، حکومەتی هەرێم نەك هەر نەیتوانی لە یەدەگ و بەرهەمی نەوتی هەرێم (1) ملیۆن بەرمیل لەڕۆژێکدا هەناردە بكات، بەڵکو بە هەناردەی هەرسێ کێڵگەی (باباگوڕگوڕ، ئاڤانا، بای حەسەن) یشەوە کە (360000) لەڕۆژێکدا، ئینجا توانی (550000بۆ 600000) هەزار بەرمیل لە ڕۆژێکدا هەناردە بکات. جگە لەو نەوتەی کە بە کەشتی لە کەنارە ئاوییەکانی دەریای ناوەڕاست و کەنەداو ئەمریکاوە، ئەسوڕایەوەو، کرێی ڕۆژانەی زیاتر کەڵەگە ئەبو، چونکە کڕیارەکان شکاتیان لێ کرابو لە لایەن حکومەتی مەرکەزی عێراقەوە.
بەرپرسانی هەرێم، لە (14ی 7ی 2014) ەوە هەموو ڕۆژێك (260000) دووسەت و شەست هەزار بەرمیل نەوتی کەرکوك یان لە (ئاڤاناو بای حەسەنەوە) فرۆشتووە، پارەکەش چۆتە سەر حیسابی چەند کەسێك،

بەرپرسانی هەرێم و بەغدا لەوەدا کۆك بوون کە داهاتی ئەو نەوتە ناچێتە سەر هیچ حیسابێکی حکومی نە لەهەرێم نە لەبەغدا نە لەکەرکوك!. جگە لەوەی بەرپرسانی کورد لە کەرکوکا بە بێ گەڕانەوە بۆ ڕای عەرەب و تورکمان و پێکهاتەکان بڕیاریانداوە، جگەلەوەی لەماوەی (16) ساڵ دا مومتەلەکات ی حکومەت و موڵکی دەوڵەت و زەوی و چاڵە نەوتیان بۆ خۆیان قۆرخ کردبو، بە تەنکەر نەوتیان ئەفرۆشت و چەندین پاڵیوگەی سەر پێیی یان کردبووەوە.

دووەم: بڕیاری ڕیفراندۆم

بڕیاری ڕیفراندۆم، هەرچۆن لێی بکۆڵیتەوە، بڕیاری خەڵکی کوردستان نە بووەو نییە، چونکە نە پەرلەمان ئەو بڕیارەی داوە، نە هیچ دامەزراوەیەکی شەرعی، نە هیچ شەرعیەتێکی نێودەوڵەتیشی وەرگرتووە، تەنانەت حزبێکی بڕیار بەدەستی وەك (ی،ن،ك) سەرکردایەتییەکەی بە پێی پەیڕەوو پرۆگرام شەرعیەتی لەدەستداوەو، بڕیارەکانی لە ناو جەماوەر و ناوەندی کادیرانییەوە هەڵ نەقووڵا بوون، ئینجا نزیکەی (40,5%) واتە تەنها لە سەتا چل ی خەڵکی کوردستان دەنگیان بەو ڕیفراندۆمە داوە. هەڵەیەکی دیکەی ڕیفراندۆم ئەوەبو، زەمینەی گفتوگۆی لەگەڵ حکومەتی مەرکەزی کوشت، عێراق لەگەڵ ئەوەی حوکمی یاساو دەستوری تیادا نییەو، شەڕی تایەفی و بیری پاوانخوازی تیایدا زاڵەو ڕێژەی بێکاری تیایدا(35%) ەو، نزیکەی (6,5) شەش ملیۆن و نیو منداڵی بێ باوکی تیادایە و (23) بیستوسێ ملیار دۆلار قەرزارە، کەچی هێشتا عێراق بە تەواوی پاڵپشتی نێودەوڵەتی و هەرێمایەتی هەیە. ویلایەتە یەکگرتوەکان دەیان جار دووپاتی کردۆتەوە کە جگە لە عێراقێکی یەکگرتوو نایەوێ هیچی تر ببینێت لەو قۆناغەدا.

سێهەم: قۆناغی دوای ڕیفراندۆم قۆناغی فەرمانڕەوایی حکومەتی مەرکەزییە

لە دوای ڕیفراندۆم، سەرکردایەتی سیاسیی کورد، جگە لە پەرش و بڵاوی و فرە قسەیی، هەنگاوەکانیان بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ حکومەتی مەرکەزیی زۆر خاو بو، لەکاتێکدا “ئێران- عێراق” – “ئێران- تورکیا” ” تورکیا- عێراق”، “ئێران- عێراق- تورکیا” لە جموجووڵ و بڕیار و تاوتوێی خێرادابوون. وەزیری بەرگری ویلایەتە یەکگرتوەکان لە تەلەفۆنێکیدا بۆ سەرۆکوەزیرانی عێراق “حەیدەر عەبادی” هەموو

پاڵپشتیەکی بۆ ئیجرائاتە یاسایی و دەستورییەکانی حکومەتی عێراق دەربڕی بو. چەندین جار عێراق داوای گفتوگۆی لە هەرێم کرد کە ئەنجامی ڕیفراندۆمەکە هەڵبوەشێننەوە یاخود هەڵپەسێرن، چەندین جار حکومەتی عێراقی بێزاری خۆی لای ئەمریکییەکان و تورکیاو ئێران و دادگای نیۆرك دەربڕی بو، کە بەرپرسانی کورد (3) ساڵە داهاتی نەوتی کەرکوك بۆ خۆیان ئەبەن، ئەبێت ئەم داهاتانە بێنەوە بۆ حکومەتی مەرکەزیی عێراق. کەچی بەرپرسانی هەرێم و بەتایبەتی (پارتی دیموکراتی کوردستان) گاڵتەو سوعبەتیان بەو لێدوانانە ئەکرد و، بە تەنزەوە وەڵامیان ئەدانەوە.

چوارەم: حکومەتی عێراقی بە ڕێککەوتن هەموو خاڵە سنورییەکان وەر ئەگرێتەوە

حەشدی شەعبی بە چوار قۆناغ گەشەی کردووە، سەرەتا دروستیان کرد، قۆناغی دووەم بە یاسا لەپەرلەمانەوە کرا بە بەشێك لە سیستەمی بەرگری عێراق، قۆناغی سێیەم پڕ چەك کران، قۆناغی چوارەم شەڕی دەستکەوتە سیاسییەکانی خۆیانی پێ ئەکەن.
ڕۆژی (14/10/2017) فەرماندەی سوپای قودسی ئێران "قاسمی سولەیمانی" سەردانی مەزاری تاڵەبانی ئەکات، ڕۆژی (15/10/2017) سەرۆك کۆماری عێراق " دکتۆر فواد مەعسوم" کە لەپشکی کوردە، نامەیەکی حکومەتی عێراقی ئەگەیەنێتە سەرکردایەتی کورد کە " پدك و ینك" ن، لە نامەکەدا ئەوە هەیە کە حکومەتی عێراقی سەرجەم بیرە نەوتییەکانی کەرکوك ئەخاتەوە ژێر کۆنترۆڵی خۆی، هەموو ئەو ناوچانەی کە پێش شەڕی داعش لە (2014) بەدەست حکومەتی عێراقەوە بوون و، بەهۆی شەڕی داعشەوە کەوتونەتە دەست پێشمەرگە، ئەوا هێزەکانی سوپای عێراق و حەشدی شەعبی کۆنترۆڵیان ئەکاتەوەو، پێویستە پێشمەرگە چۆڵی بکات، خاڵی سێهەمیش ئەوەیە حکومەتی عێراقی هەموو مەرزە سنورییەکانی پەروێزخان، باشماخ، حاجی ئۆمەران، برایم خەلیل ئەخاتەوە ژێر ڕکێفی خۆی و، ڕاستەوخۆ خۆی بەڕێوەی ئەبات. بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەمانەش تەنها مەرزی حاجی ئۆمەران نەبێت کە سوپای حەشدی شەعبی لەناو خاکی ئێرانەوەو لە ناوچەی پیران شار ەوە ئەچێت بۆ کۆنترۆڵ کردنی، هەموو ئەوانی تر لە خاکی عێراقەوە بە هێز وەرئەگرێتەوە.
کۆی ئەو پرۆسەیەش، لە بەرە بەیانی ڕۆژی دووشەممە (16ی 10ی 2017) ەوە لە خوارووی کەرکوکەوە دەستی پێکردو، نزیکەی (70) پێشمەرگە شەهیدبوون و (121) کەسی دیکەش بریندار بوون جگە لە (17) کەسی بێسەروشوێنکراو و، هەزاران ماڵی کورد لەشاری کەرکوك و دووز

خورماتوو هەڵاتن و ئاوارە بوون.

پێنجەم: ئەوەی پێویست بو کورد بیکات نەیکرد

سیاسەت و ئابوریی لە لای کورد تێکەڵ بەمەسەلەی کوردایەتی و ئایدیۆلۆژیا کراون، بۆیە لەبری (هاریکاری هەرێمایەتی- International Cooperation) هەمیشه (ململانێی ناوخۆیی و هەرێمی) بەدوای خۆیدا هێناون، ئەوەی پێویسته بووە ئەوەبووە کە حوکمڕانی کوردی باکگراوەندێکی مێدیۆرن ئاڕاستەی بکات. بۆ ئەوەی دەرچوو (Out Put) ەکانی بریتی بن لە ڕیسێرچ بە شێوەیەکی ئاکادیمی، دیبلۆماسیەتێکی کاریگەر، هێزێکی سەربازیی بە یاسا ڕێکخراو، گەشەیەکی مرۆیی بۆ ئامادەگییەکی کۆمەڵایەتی. مەسەلەن: کورد و ئەو پیاوانەی لەسێبەری نەوت دا دەوڵەمەند بوون، نەیانتوانی تەنها پاڵپشت بن لە دروستکردنی چەند ناوەندێکی توێژینەوەو دیبەیتخواز کە کاریگەرییان هەبێت لەسەر ڕای گشتی جیهانی، لەناوەندە گرنگەکاندا ئارگیومێنسازیی بکەن. بۆیە ئەبینی کە هەڕەشەکان نزيك ئەبنەوە داوا ئەکەن کوردانی هەندەران بێنە سەر شەقامەکان و، داوا ئەکەن خەڵك چەك هەڵبگرێت و ئیشەکە لەدەست دەرچووە.

شەشەم: چۆن کەرکوك لە بەیەکداکێشانی هێزەکان بپارێزرێت؟. ” بە پێی تێزەکانی مایکڵ نایت”.

مایکڵ نایت -Michael Knight، تایبەتمەندی لەبواری سەربازیی و ئاسایش دا هەیە لە عێراق و ئێران و کەنداوی عەرەبی. لەو توێژەرانەیە کە وەزارەتی بەرگریی و دەرەوەی ئەمریکا ڕاپۆرتەکانی ئەبینن یان هەر ڕاپۆرت بۆ ئەوان ئامادەئەکات، توێژەرە لە واشینگتۆن ئینستیوت و، دکتۆرای لە کۆلێژی شاهانەی لەندەن لە دیراساتی جەنگی هەیە، خولیای قسەکردنە سەبارەت بە کۆنێکشنی نێوان ئاسایش و کۆمپانیا نەوتییەکان. لەمیانەی وتارێکیدا لە ” پەیمانگەی واشینگتۆن بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست” ئەنوسێت، کە حکومەتی عێراق هاتە ناو کەرکوکەوە ئەمریکا هیچی نەووت، تەنها سەرۆك ترامپ نەبێت وتویەتی: هەردوولایان وەك یەکن بۆ ویلایەتە یەکگرتوەکان و ئێمە تەرەف نیین لەم ناکۆکییەدا “would not be “taking sides” in the dispute”. نایت، لایوایە حکومەتی عێراق هاتۆتە ناوەوەو ئیتر لەمەولا ئەبێت واشنتۆن بەپەلە ڕێگیریی بکات و نەهێڵێت توندوتیژیی پەرەبسێنێت، ناو شار ئەبێت بەدەست پۆلیسەوە بێت نەك پێشمەرگەو سوپا، کێڵگە نەوتییەکانیش ئەبێت پۆلیسی تایبەت یان هەبێت نەك حەشدو سوپا و پێشمەرگە، بۆیە مایکل نایت چوار هەنگاوی دەستوبرد

بۆ ئیدارەی ئەمریکا دەست نیشان ئەکات:
یەکەم: گەڕانەوە بۆ پێکهێنانی میکانیزمێکی وا کە هێزێکی هاوبەشی ئەمنی دروست بکرێت لە هێزەکانی خزمەتگوزاری پۆلیس و دژە تیرۆر (بەهەماهەنگی هەرێم و بەغدا) و فریاکەوتنی خێرا.
دووەم: ئەمریکا ئەبێت ئاماژەرەیەکی وا بدا کە حەز بە پێکدادانی هێزەکان ناکات. بۆ ئەمەش تیمێکی سەربازیی- ئەمنی- ڕاوێژکاری لە ناو کەرکوك دابنات. ئەمەش بۆ دابەزاندنی ئەوانەی ئارەزووی پێکدادان ئەکەن هەروەکو ئەوەی ئەمریکا لە شنگال کردی.
سێهەم: دانانی حاکمێکی کاتی لە کەرکوك، ئەگەر نەگونجاو بو بە پەلە لەلایەن ئەنجومەنی پارێزگاوە پارێزگارێکی کورد دەستنیشان بکەن. تیایدا پارێزگاری لەو ڕێککەوتنە بکرێت کە کەرکوکیەکان لەساڵی (2007) کردویانە لە مەڕ دابەشبونی دەستەڵاتەکان.
چوارەم: ئەبێت ئەمریکا وا بکات بەشدارییە نەوتییەکان بەردەوام بن، لەنێوان (بەغدا- کەرکوك- هەرێم) دا، ئەم هاوکێشەیە وا ڕێك بکاتەوە کە لەسەر بنەمای "قازانج – قازانج (win- win situation) بێت و هەر سێ شوێنەکە لێی سودمەند بن، بۆ ئەوەی ئەمە ببێتە دەروازەیەك هەرێم و بەغدا لێوەی دەست بکەن بە دانوستاندن. نایت ئەڵێ ڕاستە ئێستا سەرجەم کێڵگە نەوتیەکان لە ژێر کۆنترۆڵی حکومەتی فیدراڵییە، بەڵام حکومەتی هەرێم یەك هێڵی هەناردەکردنی هەیەو، پاڵیوگەکانی توانای پاڵاوتنی نەوتی زیاتریان هەیە، ئەکرێ کارێکی وابکرێت کە ئەم پاڵیوگانەی هەرێم نەوت بۆ ناوچە تازە ئازادکراوەکانی وەك نەینەواو سەڵاحەدین و دیالە بپاڵێوێت. ئەمەش وا ئەکات کاری پێکەوەیی هەرێم و بەغدا زیاتر بێت و، لە گفتوگۆدا بن.

سەرئەنجام:

ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا، لە پەیامێکیدا لە ڕێگەی "بی بی سی نیوز" ەوە بڵاوکرایەوە، داوا ئەکات لەوە زیاتر نا ئارامی نێوان هەرێم و حکومەتی مەرکەزیی پەرە نەسێنێت، ئەو هێرشانەی حەشدی شەعدی و سوپای عێراقیشی بە " جووڵەی سەربازی" ناوبردووە.
بە پێچەوانەی ئەوەی، لەسەر تەلەفزیۆنەکان چەند ڕاوێژکارێکی بارزانی ئەیانگوت، کارتەکانی دەستی هەرێم ئەوەندە زۆرن، حکومەتی عێراق پەی پێ نابات و، گەمەیان بە سوپای عێراقی ئەکرد، کە هەڵدێن و، ڕایانکردووە بۆ هەندەران. ئێستا هیچ کارتێکی سەربازیی و سیاسیی و ئابوریی لەدەست سەرکردایەتی سیاسیی هەرێمی کوردستاندا نییە، ئەوەی هەیە سەپاندنی ئاسایش و سوپای عێراقییە بەسەر ئەو

ناوچانەی باسکران. بۆیە سیناریۆکان ئەمانەی لای خوارەوە ئەبن:
یەکەم: بە فشاری ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا حکومەتی مەرکەزی لەگەڵ نوێنەرانی هەرێمی کوردستاندا دابنیشێت، ئەویش دوای تەواو بونی ئەو پرۆسەیەی لەسەرەوە باسکرا، ئەوکات داواو مافەکانی هەرێمی کوردستان جارێکی تر لە بەغدادەوە دیاری بکرێن، لیژنەیەکیش بۆ شەفافیەت بەسەر بەرپرسانی کوردەوە دابنرێن، هەرچی ناوچە دابڕاوەکانە بە هاوبەشی بەڕێوەببرێن و هەماهەنگی تەواو لەگەڵ بەغدا بکەن.

سیناریۆی دووەم: دەستێوەردانی ڕووسیاو تورکیا، بە بیانووی ئەو گرێبەستانەی لەگەڵ ڕووس نەفت کراون، هەرچەندە لەگرێبەستەکەدا باسی (7) کێڵگەکراوە ناوی کێڵگەکان نەهێنراون. ئەمەش جارێکی تر حکومەتی هەرێم ئەخاتەوە ململانێ لەگەڵ حکومەتی مەرکەزیی و ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستان و ناوچە دابڕینراوەکان دژوارتر ئەکات.
سیناریۆی سێهەم: دروستبونی دوو ئیدارەیی، ئێران پاڵپشتی تەواوی هێزەکانی (ی،ن،ك) بکات لەکەرکوك و، چاوپۆشی لە نفووسیان بکات لە بەغداد و، لەهەڵبژاردنیش جارێکی تر فریای (ی،ن،ك) بکەوێت و نەهێڵێت بکەون. بەمەش (پ،د،ك) هەم بیرە نەوتەکانی کەرکوك لەدەست ئەدا، هەم داهاتی خاڵە سنورییەکان، هەم ئەکەوێتە بەر پەلاماری گازندەی کۆمەڵانی خەڵك کە ئەندازیاری لەدەستدان و شکاندنی شکۆی گەلی کوردستان بووە بە هۆی پرۆسەی ڕیفراندۆمەوە.

“بەهرۆز جەعفەر: خوێندکاری دکتۆرا لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، سەرۆکی ئینستیتیوتی مێدیتریانە بۆ توێژینەوەی هەرێمایەتی”